

تحلیلی بر عملکرد و مشارکت دهیاران در توسعه اجتماعی و کالبدی نواحی روستایی شهرستان گرگان (مورد: دهستان استرآباد شمالی)

حمید برقی- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
رقیه تازیکی* - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۶/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۶/۰۱

چکیده

دهیاری از نهادهای جدید در توسعه روستایی است که در دهه‌ی اخیر جهت اداره و مدیریت توسعه روستایی ایجاد شده است. اگر توسعه بر مبنای نیاز مردم انجام شود، مناسب‌تر و صحیح‌تر خواهد بود که این کار در سطح محلی توسط دهیاری‌ها انجام گردید. از این رو دهیار به عنوان نماینده دولت در روستاها و نهادهای مردمی و محلی نقش بسزایی در حل و فصل مشکلات و مسایل روستاییان به دولت بر عهده دارد. هدف تحقیق حاضر که در دهستان استرآباد شمالی شهرستان گرگان صورت گرفته است، بررسی میزان تأثیر مشارکت و عملکرد دهیاران در توسعه اجتماعی و کالبدی روستاها است. برای رسیدن به این هدف از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۴ روستای دارای دهیاری فعال در این دهستان با ۵۹۵ خانوار است که براساس فرمول کوکران، حجم نمونه ۲۱۰ نفر انتخاب شده است. ابزار تحقیق، پرسش‌نامه بوده که روایی آن براساس نظر گروهی از متخصصان تأیید گردید، و برای تعیین میزان پایایی مقیاس اصلی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ به میزان (۰/۸۶) استفاده گردید. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. در تحلیل داده‌ها برای بررسی رابطه معنی‌دار بودن بین عملکرد دهیاران و توسعه اجتماعی و فرهنگی و کالبدی روستاها از آزمون تی تک نمونه‌ای و تی زوجی استفاده گردید. و برای تعیین رتبه توسعه روستاها را در زمینه‌های اجتماعی و کالبدی در قبل و بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که میزان توسعه روستاها در زمینه‌های اجتماعی و کالبدی بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران بیش از حد متوسط است. و همچنین در هر دو شاخص اجتماعی و کالبدی-زیست محیطی توسعه روستاها با مشارکت دهیاران در روستاها رابطه معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد دارد. و مؤلفه‌های کالبدی-زیست محیطی بعد از مشارکت دهیاران با میانگین ۵/۱۲ بیشترین رتبه را در توسعه روستاها از مشارکت و عملکرد دهیاران را به خود اختصاص داده است.

واژگان کلیدی: عملکرد دهیاران، توسعه اجتماعی و فرهنگی، توسعه کالبدی و زیست محیطی، شهرستان گرگان.

۱. مقدمه

از محورهای اساسی در تحلیل مسائل روستایی توجه به ساختار مدیریت روستایی در این جوامع است (چوبچیان، ۱۳۸۶: ۸۸). البته تاریخچه مدیریت روستایی حاکی از آن است که در برخی از مواقع، دولت برای سامان‌دهی به امور روستا تمهیداتی برنامه‌ریزی شده مانند خانه‌های همیار را اندیشیده، اما به طور کلی، مدیریت روستایی هم در برگزیده نظام‌های عرفی و قانونمندی‌های سنتی اداره سکونتگاه‌های روستایی است و هم نظام‌های قانونی و دولتی را شامل می‌شود که به منظور اداره امور روستاها سازمان دهی شده‌اند (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶: ۱۶۳، قدیری معصوم و ریاحی، ۱۳۸۳: ۴۱).

یکی از این سازمان‌های عمومی محلی دهیاری‌هاست (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۶). نقش کارکردی دهیاری‌ها عبارت است از انجام اقدامات و فعالیت‌هایی که در راستای تحقق اهداف کلان مدیریت نوین روستایی و بهبود شرایط زندگی روستاییان صورت می‌گیرد. از آنجا که هر نظام مدیریتی دارای اهدافی («از پیش تعیین شده») است، برای ارزیابی میزان موفقیت هر نظام مدیریتی، باید به اهداف سازمان یا نهاد موردنظر توجه کرد تا براساس میزان دستیابی بدان اهداف، میزان موفقیت مدیریت آن ارزیابی شود. در گام نخست باید روستاییان در قالب جامعه هدف و ذی‌نفعان اصلی برنامه‌های توسعه مورد توجه برنامه ریزان توسعه روستایی قرار گیرند. به همین دلیل، بررسی مشارکت و عملکرد مدیران و دهیاران از مهمترین نکاتی است که در راستای تدوین نقش کارکردی دهیاران، باید بدان توجه داشت. مدیریت روستایی در ایران از اوایل شکل‌گیری به گونه‌های متفاوتی نمود یافته و فراز و نشیب‌های فراوانی را به تشکیلات و زیربناهایی قانونی داشته است. هدف تحقیق حاضر که در دهستان استرآباد شمالی قرار گرفته، بررسی مشارکت و عملکرد دهیاران در توسعه روستایی است. از این رو پژوهش حاضر به دسته بندی وظایف دهیاری در دو زمینه اجتماعی و کالبدی - زیست محیطی پرداخته، سوال‌های زیر را مطرح می‌کند: میزان عملکرد دهیاران در هر کدام از شاخص‌های اجتماعی و کالبدی - زیست محیطی مدیریت روستایی به چه صورت است؟

۲. مروری بر ادبیات موضوع

۲-۱. پیشینه تحقیق

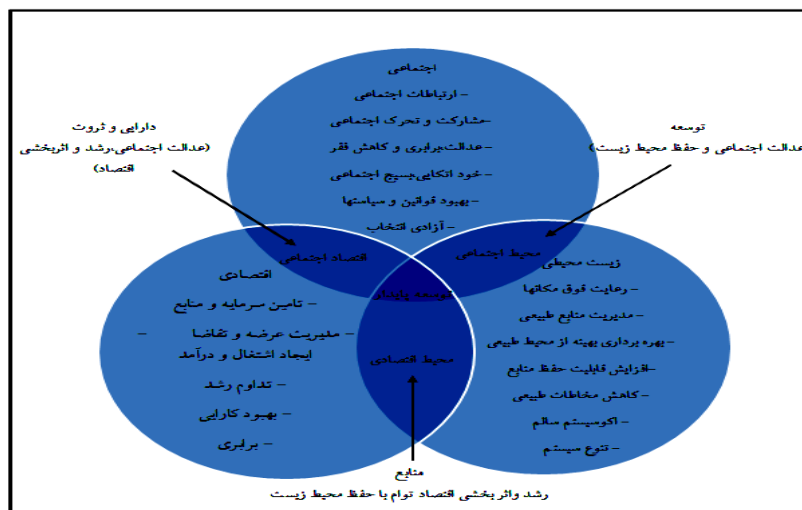
مهدوی و نجفی‌کانی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای تحت عنوان دهیاری‌ها تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران به این نتیجه رسیده‌اند که دهیاری‌ها می‌توانند نقش بسیار مهمی در راستای توسعه روستایی به ویژه بهبود اوضاع کالبدی - فیزیکی روستاها ایفا نمایند. اما از طرفی ضعف‌هایی نیز در مدیریت روستایی کنونی وجود دارد که نظارت عالی استاندارها، اختصاص بودجه بیشتر، برگزاری کلاس‌های آموزشی مرتبط با شرح وظایف دهیار، تعیین و اعطای اختیارات لازم از سوی دستگاه‌ها به فرمانداری‌ها و بخشدارها و فرهنگ برای مشارکت مردم می‌توانند تا حد زیادی از میزان ضعف‌هایی موجود بکاهد. نعمتی و بدری (۱۳۸۶) در مقاله‌ای تحت عنوان ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ در استان گلستان به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل ساختاری، اجتماعی و اقتصادی رابطه تنگاتنگی با میزان موفقیت دهیاری در

روستاهای کوچک دارد. به علاوه دهیاری در روستاهای پرجمعیت به دلیل دریافت سرانه اعتباری بیشتر موفق تر از روستاهای کوچک عمل کرده است. ناییجی (۱۳۸۸) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به عنوان نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور)، به این نتیجه رسیده است که تحصیلات بالای دهیاران در پیشبرد اهداف توسعه روستایی، مشارکت روستاییان مؤثر است. از نتایج دیگر این تحقیق این می‌باشد که کلاس‌های آموزشی که در محیطی باز و به صورتی میدانی برگزار می‌شود از نتایج مطلوب‌تری برخوردار بوده‌اند و اثر مفیدتری بر یادگیری دهیاران داشته‌اند. تقدیسی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی و تحلیل میزان رضایت‌مندی مردم نسبت به عملکرد کالبدی- زیست‌محیطی دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش کونانی شهرستان کوه‌دشت)، به این نتیجه رسیده‌اند که دهیاری‌ها از زمان شکل‌گیری خود تاکنون نقش مؤثری در توسعه روستاهای مورد مطالعه ایفا کرده‌اند. براساس نتایج حاصله از این پژوهش، مهمترین مشکل دهیاری‌ها در فرآیند توسعه روستایی، کمبود منابع مالی و اعتباری برای توسعه بیشتر روستا است که علاوه بر کمک دولت، دهیاری‌ها نیز با مشارکت مردم باید راه‌هایی برای تأمین مالی اتخاذ کنند. فراهانی و رستم‌خانی (۱۳۹۰) در مقاله بررسی عملکرد دهیاری در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده)، به این نتیجه رسیدند که به عقیده روستاییان عملکرد دهیاری‌ها در بعد زیست محیطی و کالبدی مناسب و خوب بوده است و میزان رضایت مردم در این ابعاد از عملکرد دهیاری‌ها خوب می‌باشد و همچنین در بعد اجتماعی نیز عملکرد نسبتاً مناسبی داشته‌اند ولی در بعد اقتصادی انتظارات روستاییان را برآورده نکرده‌اند.

۲-۲. مبانی نظری

امروزه تحولات شگرف دانش مدیریت وجود نظام ارزیابی عملکرد در راستای استفاده بهینه از منابع، امکانات و کارکنان سازمان‌ها را اجتناب‌پذیر کرده، به گونه‌ای که نبود نظام ارزیابی عملکرد از نشانه‌های بیماری در سازمان‌ها قلمداد می‌شود. مدیریت روستایی در واقع فرآیند سازمان‌دهی و هدایت جامعه و محیط روستایی از طریق شکل دادن به سازمان‌ها و نهادهاست. این سازمان‌ها و نهادها وسایل تأمین اهداف جامعه روستایی به شمار می‌روند (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۱). هدف مدیریت روستایی دستیابی به توسعه و به دنبال آن، توسعه پایدار روستایی است. پس مدیریت روستایی دارای نقاط مشترک با اهداف توسعه روستایی و توسعه پایدار است. که این اهداف عبارتند از:

(۱) تأمین نیازهای اساسی. (۲) افزایش تولید و امنیت غذایی. (۳) کاهش فقر. (۴) افزایش درآمد. (۵) حفظ محیط زیست. (۶) توسعه فرصت‌های شغلی. (۷) افزایش مشارکت و اعتماد به نفس (فیروزنیا و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۴۲). توسعه روستایی فرآیند تواناسازی و تقویت قابلیت زندگی از نظر کیفیت زندگی، کیفیت محیط به کارایی اقتصادی و کیفیت محیط بیوفیزیکی در نواحی روستایی (Haland, 2003: 7). در فرآیند توسعه پایدار می‌توان مدیریت روستایی را در سه بعد اصلی اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در نظر گرفت که هر کدام از این ابعاد نیز جنبه‌های خاص خود را دارند و اهداف مدیریتی در هر کدام از آنها متفاوت است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۰). رهبری، زیرساخت‌ها و برنامه‌های تخصیص یافته سه عنصر مهم مدیریت روستایی هستند که در آینده مدیریت روستایی تأثیر گذارند (sayd, 2000: 83).

شکل ۱. مدیریت روستایی با دیدگاه توسعه پایدار (منبع: رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱)

قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور در یک ماده و سه تبصره در تیرماه ۱۳۷۷ از سوی مجلس شورای اسلامی شده در بهمن ۱۳۸۰ نیز اساسنامه تشکیلات سازمان دهیاری‌ها به تصویب هیئت وزیران رسید.

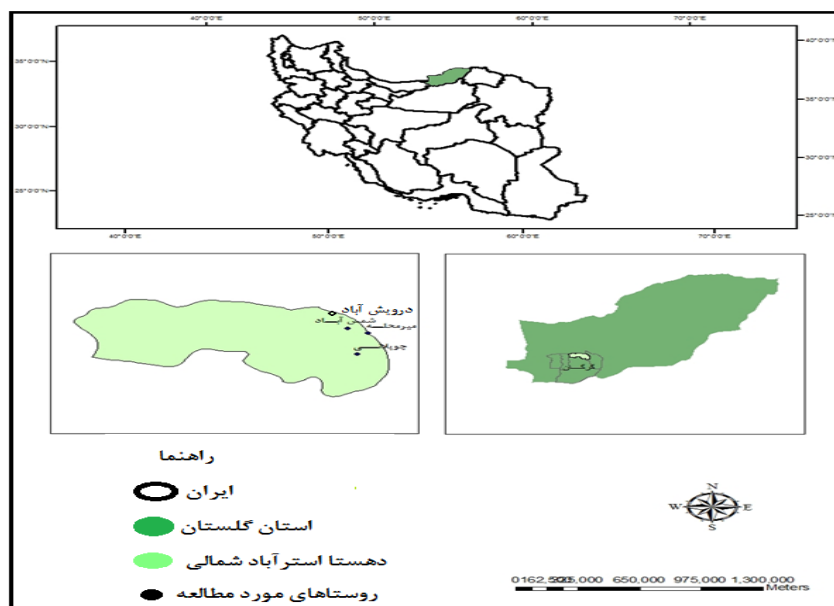
۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر، به لحاظ هدف، در زمره مطالعات کاربردی و از نوع توصیفی- تحلیلی و همبستگی بوده و به روش پیمایشی- میدانی انجام گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل روستاییانی که در بازه زمانی انجام پژوهش (پاییز ۹۱) در دهستان استرآباد شمالی زندگی می‌کردند. با توجه به هدف پژوهش، ۴ روستای دهستان استرآباد شمالی که دارای نهاد دهیاری با جمعیت ۲۳۱۸ نفر و ۵۹۵ خانوار بررسی شدند. ابزار اصلی تحقیق پرسش‌نامه می‌باشد که روایی گویه‌ها توسط اعضای هیأت علمی دانشگاه مورد تأیید قرار گرفت. به منظور پایایی ابزار مورد تحقیق مطالعه‌ای با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه به عنوان یک مطالعه مقدماتی انجام شد و سپس بر مبنای نتایج تغییرات لازم در پرسش‌نامه مذکور صورت گرفت. نتایج به دست آمده از پیش‌آزمون، حاکی از اعتماد یا پایایی قابل قبول ابزار مورد مطالعه می‌باشد که براساس آلفای کرونباخ پایایی پرسش‌نامه ۰/۸۶ درصد محاسبه شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح خطای پنج درصد و دقت ۰/۹۵، برابر با ۲۱۰ نفر برآورده شده است. در پژوهش حاضر، از روش نمونه‌گیری انتسابی (با توجه به نسبت جمعیت هر روستا در کل جامعه، تعداد آزمون شوندگان در حجم نمونه مشخص شده‌اند) و برای تکمیل پرسش‌نامه‌ها نیز از روش تصادفی ساده در دسترس استفاده شده است (بدین صورت که با مراجعه به محله‌های مختلف روستاهای منطقه مورد مطالعه، از روستاییان به طور تصادفی نمونه‌گیری به عمل آمد). که این روستاها

شامل: روستای چوپلانی با تعداد ۲۳ پرسش‌نامه، ۱۱ درصد از کل حجم نمونه، روستای میرمحلله با تعداد ۱۰۲ پرسش‌نامه، ۴۸ درصد، روستای شمس‌آباد با تعداد ۵۰ پرسش‌نامه ۲۴ درصد و روستای درویش‌آباد با تعداد ۳۵ پرسش‌نامه ۱۷ درصد از حجم کل نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. در این تحقیق میزان رضایت مردم روستاها از عملکرد دهیاری در توسعه روستایی را براساس دو بعد اجتماعی با ۱۹ گویه و آلفای ۰/۷۵ و کالبدی- زیست محیطی با ۲۰ گویه و آلفای ۰/۷۰ بررسی کردیم. برای خلاصه کردن و تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل، از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در سطح توصیفی از شاخص‌های آماری نظیر: فراوانی، درصد، میانگین و غیره بهره‌گیری شد و در سطح تحلیل، از آزمون T تک نمونه‌ای و تی زوجی، رگرسیون چندگانه و آزمون فریدمن استفاده شده است.

۴. محدوده مورد مطالعه

شهرستان در بخش جنوبی استان واقع شده است. وسعت شهرستان گرگان ۱۶۱۵/۸۱ کیلومتر مربع (۷/۹۱ درصد از مساحت استان و به عبارتی رتبه چهارم از نظر وسعت در بین شهرستان‌های استان) می‌باشد. بر اساس تقسیمات اداری و کشوری از سال ۱۳۸۳ این شهرستان از دو بخش (مرکزی و بهاران)، دو شهر (گرگان و سرخنکلاته)، ۵ دهستان، ۹۸ آبادی مسکونی و ۱۴ آبادی غیر مسکونی تشکیل شده است (بخشداری گرگان، ۱۳۹۰). در دهستان استرآباد شمالی یکی از دو دهستان‌های بخش بهاران شهرستان گرگان است که حدود ۵۰/۷۱ درصد را مردان و ۴۹/۲۹ درصد را زنان تشکیل می‌دهند (مرکز بهداشت شهرستان گرگان، ۱۳۹۱). دهستان استرآباد شمالی دارای ۴۴۲۳ خانوار با جمعیت ۱۸۴۶۹ نفر با ۱۸ روستا که از این ۱۸ روستا ۴ روستا با ۵۹۵ خانوار و جمعیت ۲۳۱۸ نفر انتخاب شده است.

شکل ۲. جایگاه محدوده مورد مطالعه و موقعیت روستاهای نمونه

۵. یافته‌ها

۵-۱. یافته‌های توصیفی

یافته‌ها توصیفی تحقیق نشان می‌دهد، در مجموع، ۶۰/۵ درصد از پاسخ‌گویان را مردان و ۳۹/۵ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. که ۲۳/۳ درصد پاسخ‌گویان زیر ۲۰ سال، ۳۰ درصد بین ۲۱-۳۵ سال، ۱۹ درصد بین ۳۶-۵۰ سال و ۲۷/۶ درصد پاسخ‌گویان به پرسش‌نامه‌ها را بالای ۵۰ سال تشکیل می‌دهند. بیشترین تعداد پاسخ‌گویان در گروه سنی ۲۱ تا ۳۵ سال و بالای ۵۰ سال و کمترین تعداد در گروه سنی زیر ۲۰ سال و بین ۳۶ تا ۵۰ سال قرار دارند. از لحاظ تحصیلات ۴/۷ درصد بی‌سواد، ۷/۶ درصد ابتدایی، ۳۱/۸ درصد سیکل و ۵۵/۵ درصد دیپلم به بالا هستند. از لحاظ شغل، ۱۲/۸ درصد دامدار، ۲۰/۴ درصد کشاورز، ۱۴/۲ درصد کارمند و ۵۲/۱ درصد شغل آزاد داشتند. ۶۸/۷ درصد مردم روستاها در انتخابات دهیاری‌ها شرکت و ۳۰/۸ درصد در انتخابات شرکت نمی‌کنند. ۳۹/۱ درصد مردم روستاها آشنایی کم، ۲۹/۹ درصد آشنایی در حد متوسط و ۲۹/۹ درصد هم آشنایی زیاد با عملکرد دهیاران را بیان کردند ۳۹/۸ درصد مردم روستا بیان کردند که پس از دهیاری وضعیت روستا تغییر نکرده، ۳۲/۲ درصد هم گفته‌اند امکانات دولتی به روستاها بیشتر شده، ۲۰/۴ درصد هم همکاری و مشارکت مردمی بیشتر شده و ۳۷ درصد هم بیان کردند که طرح‌های عمرانی در روستاها اجرا شده است. ۱۲/۸ درصد گفته‌اند با گسترش دهیاری سرعت بهبود امور جاری کم شده، ۳۲/۷ درصد هم متوسط و ۵۴ درصد مردم روستاها بیان کردند که با گسترش دهیاری سرعت بهبود امور جاری روستاها بیشتر شده است.

۵-۲. یافته‌های تحلیلی

جداول (۱) و (۲) به ترتیب، نشان‌دهنده‌ی میانگین گویه‌های مربوط به دو شاخص اجتماعی و کالبدی-زیست‌محیطی مربوط به دو دوره‌ی قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها و میزان تغییر وضعیت آن‌هاست.

جدول ۱. مقایسه وضعیت اجتماعی روستاها قبل و بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران

تغییر وضعیت	میانگین بعد از تشکیل	میانگین قبل از تشکیل	گویه‌ها
۰.۴۵۲۳	۲.۷۱۹۰	۲.۲۶۶۷	افزایش تعداد فضاهای آموزشی
۱.۱۳۳۴	۲.۸۲۸۶	۱.۶۹۵۲	افزایش تعداد مراکز تفریحی
۱.۰۱۹	۳.۵۴۷۶	۲.۵۲۸۶	بهبود کیفیت سطح بهداشت و نظافت
۱.۴۹۵۲	۲.۹۸۵۷	۱.۴۹۰۵	بهبود کیفیت خدمات اداری
۱.۴۸۵۷	۲.۹۹۰۵	۱.۵۰۴۸	برگزاری کلاس‌های آموزشی با فعالیت‌های کشاورزی
۱.۱۴۲۹	۳.۷۰۴۸	۲.۵۶۱۹	بهبود کیفیت دسترسی مردم روستا به آرد و نان مرغوب
۲.۲۴۲۸	۳.۶۸۵۷	۱.۴۴۲۹	ایجاد صندوق‌های قرض الحسنه و خیریه
۲.۰۳۳۳	۳.۷۱۹۰	۱.۶۸۵۷	افزایش مواد مصرفی خانواده‌های بی بضاعت به سازمان‌های امدادی (بهبودی و کمیته امداد)
۰.۷۶۱۹	۳.۳۷۶۲	۲.۶۱۴۳	کاهش دادن و حل اختلافات و دعاوی بین مردم
۰.۸۶۱۹	۲.۹۳۳۳	۲.۰۷۱۴	جلوگیری از مهاجرت مردم روستا به نقاط دیگر
۰.۹۵۷۲	۳.۴۴۲۹	۲.۴۸۵۷	رضایت مردم از زندگی
۰.۹۲۸۶	۳.۵۲۸۶	۲.۶۰۰۰	بهبود کیفیت خدمات ارتباطی (تلفن، پست)
۰.۷۷۱۴	۳.۲۵۲۴	۲.۴۸۱۰	دسترسی آسان مردم به سوخت و انرژی
۰.۷۶۲	۳.۳۸۱۰	۲.۶۱۹۰	مشارکت مردم روستا با هم
۱.۴۰۹۵	۲.۹۳۸۱	۱.۵۲۸۶	انتقال خواسته‌های مردم به مسئولین
۱.۰۹۵۲	۲.۸۰۰۰	۱.۷۰۴۸	جلوگیری رفت و آمد مردم به شهر و مراجعه به ادارات
۲.۴۷۶۲	۳.۴۷۶۲	۱.۰۰۰۰	تأثیر مشارکت مردم با دهیار در عمران و آبادانی روستا
۲.۷۶۱۹	۳.۷۶۱۹	۱.۰۰۰۰	همفکری و هماهنگی بین دهیار و شورا
۲.۰۴۷۶	۳.۹۳۸۱	۱.۸۹۰۵	مشارکت مردم در انتخابات

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول ۲. مقایسه وضعیت کالبدی - زیست‌محیطی روستاها قبل و بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران

گویه‌ها	میانگین قبل از تشکیل	میانگین بعد از تشکیل	تغییر وضعیت
اجرای طرح‌های هادی روستا	۱.۴۹۵۲	۳.۳۱۹۰	۱.۸۲۳۸
حفظ محیط زیست و بهبود وضعیت زیست محیطی	۲.۴۰۹۵	۳.۳۳۳۳	۰.۹۲۳۸
نظارت بر ساخت و ساز در روستا	۱.۵۴۷۶	۳.۱۵۲۴	۱.۶۰۴۸
جلوگیری از تخلفات ساخت و ساز	۱.۴۵۷۱	۳.۲۵۷۱	۱.۸
مشارکت مردم در استحصال بهینه آب‌های زیر زمینی	۱.۸۲۸۶	۳.۰۷۶۲	۱.۲۴۷۶
جلوگیری از تخریب خاک	۱.۸۵۲۴	۳.۰۲۳۸	۱.۱۷۱۴
درلایروبی چاه‌های آب	۲.۱۳۳۳	۳.۳۰۰۰	۱.۱۶۶۷
در بهبود کیفیت دسترسی حمل و نقل عمومی	۲.۱۲۳۸	۳.۳۲۳۸	۱.۲
ایجاد و گسترش خیابن و میادین	۱.۴۵۲۴	۳.۷۷۶۲	۲.۳۱۳۸
تسطیح و توسعه معابر	۱.۷۱۴۳	۳.۶۸۱۰	۱.۹۷۷۶
بهبود کیفیت راه‌های ارتباطی	۱.۶۵۲۴	۳.۵۱۹۰	۱.۸۶۶۶
وسعت بخشیدن به فضای سبز	۱.۵۲۸۶	۳.۰۶۶۷	۱.۵۳۸۱
بهبود کیفیت ساخت وساز مسکن	۲.۴۱۹۰	۳.۴۰۹۵	۰.۹۹۰۵
بهبود کیفیت جمع آوری و دفع زباله	۱.۸۰۰۰	۳.۸۱۴۳	۲.۵۱۴۳
بهبود کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی	۱.۵۹۰۵	۳.۵۰۰۰	۱.۹۰۹۵
ایجاد و بهبود کیفیت غسلخانه و گورستان	۱.۷۵۲۴	۳.۶۳۳۳	۱.۸۸۰۹
حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل، زلزله و...)	۱.۷۴۲۹	۳.۳۶۶۷	۱.۶۲۳۸
جهت جلوگیری از شیوع بیماری‌های دامی	۱.۶۸۵۷	۳.۲۲۸۶	۱.۵۴۲۹
بهبود خدمات گازرسانی	۱.۳۹۵۲	۳.۸۸۵۷	۲.۴۹۰۵
بهبود کیفیت آب آشامیدنی	۲.۳۴۲۹	۳.۷۷۱۴	۱.۴۲۸۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

طبق نتایج به دست آمده از یافته‌های میدانی، میزان توسعه اجتماعی و کالبدی روستاها بعد از مشارکت دهیاران، به طور کلی بیش از حد متوسط است. ابعاد عملکرد دهیاران شامل ابعاد اجتماعی و زیست محیطی و کالبدی می‌شود. برای آزمون این فرضیه از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. در جدول (۳) به آزمون این فرضیه در میان ساکنان، قبل و بعد از مشارکت دهیاران پرداخته شده است. یافته‌های جدول (۳) نشان می‌دهد که با توجه به میانگین بدست آمده، در میان توسعه اجتماعی و کالبدی، قبل از عملکرد دهیاران، پایین‌تر از حد متوسط است در حالی که توسعه اجتماعی و کالبدی، بعد از مشارکت دهیاران بیش از حد متوسط است.

با توجه به اینکه مقادیر سطح معنی‌داری در آزمون‌ها، کوچکتر از $0/05$ می‌باشد، فرض صفر ($\mu=3$) در آن‌ها رد می‌شود. از آنجا که مقادیر کمینه و بیشینه فواصل اطمینان برای اختلاف از میانگین در قبل از مشارکت دهیاران، منفی و کوچکتر از صفر است، در آن‌ها فرض $\mu < 3$ پذیرفته می‌شود. بنابراین میزان توسعه اجتماعی و کالبدی روستا قبل از مشارکت، کمتر از حد متوسط می‌باشد. از سوی دیگر، مقادیر کمینه و بیشینه فواصل اطمینان برای اختلاف از میانگین بعد از مشارکت دهیاران، مثبت و بزرگتر از صفر است، بنابراین در آن‌ها فرض $\mu > 3$ پذیرفته می‌شود و میزان توسعه اجتماعی و کالبدی، بعد از مشارکت دهیاران، بیش از حد متوسط می‌باشد.

جدول ۳. آزمون سوال اول تحقیق با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای برای عملکرد دهیاران

نمره آزمون = ۳						مؤلفه	
مقایسه با حد متوسط	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف میانگین‌ها		تفاوت میانگین	p	میانگن		T
	حد بالا	حد پایین					
پایین تر از حد متوسط	-۱.۱۴۹۷	-۱.۲۵۹۸	-۱.۲۰۴۸	۰.۰۰۰	۱.۷۹۵۲	-۴۳.۱۶۲	عملکرد اجتماعی قبل از تشکیل دهیاری
بیش از حد متوسط	۰.۳۶۶۷	۰.۲۲۳۸	۰.۲۹۵۲	۰.۰۰۰	۳.۲۹۵۲	۸.۱۴۳	عملکرد اجتماعی بعد از تشکیل دهیاری
پایین تر از حد متوسط	-۱.۵۲۳۴	-۱.۶۵۷۵	-۱.۵۹۰۵	۰.۰۰۰	۱.۴۰۹۵	-۴۶.۷۵۸	عملکرد زیست محیطی - کالبدی قبل از تشکیل دهیاری
بیش از حد متوسط	۰.۴۷۱۹	۰.۳۲۸۱	۰.۴۰۰۰	۰.۰۰۰	۳.۴۰۰۰	۱۰.۹۶۶	عملکرد زیست محیطی - کالبدی بعد از تشکیل دهیاری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

براساس جدول (۴) نتایج آزمون T زوجی نشان می‌دهد که گویه‌های هر دو شاخص اجتماعی و کالبدی- زیست‌محیطی با ضریب معنی‌داری ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. بنابراین، رابطه معنی‌داری بین عملکرد دهیاران و توسعه اجتماعی و کالبدی روستاها وجود دارد.

جدول ۴. آزمون T زوجی برای معنی‌داری بین عملکرد دهیاران و میزان توسعه روستاها

P	انحراف معیار	T	میانگین	متغیرها	شاخص‌ها
۰.۰۰۰	۰.۶۷۲۴۲	-۳۲.۳۲۶	۱.۷۹۵۲	توسعه قبل از عملکرد و مشارکت دهیاری	عملکرد اجتماعی
			۳.۲۹۵۲	توسعه بعد از عملکرد و مشارکت دهیاری	
			۳.۲۳۸۱	رضایت بعد از تشکیل دهیاری	
۰.۰۰۰	۰.۷۴۴۹۴	-۳۸.۷۲	۱.۴۰۹۵	توسعه قبل از عملکرد و مشارکت دهیاری	عملکرد کالبدی- محیطی
			۳.۴۰۰۰	توسعه بعد از عملکرد و مشارکت دهیاری	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در نهایت، برای تشخیص این که در زمینه ابعاد عملکرد دهیاری‌ها، میزان توسعه روستاها به صورت تفکیک شده در مؤلفه‌ها به چه صورت است، آزمون فریدمن محاسبه گردید. جدول (۵)، میزان توسعه روستاها را قبل و بعد از عملکرد دهیاران را نشان می‌دهد. با توجه به میانگین رتبه‌ی حاصل، میزان توسعه از هر یک مؤلفه‌ها را امتیاز داده و رتبه‌ی آن را بر اساس اولویت مشخص نمودیم. هر چه رتبه‌ی حاصل، کوچکتر باشد، میزان توسعه بیشتر است. که براساس جدول عملکرد زیست محیطی-کالبدی بعد از عملکرد دهیاران با میانگین ۵/۱۲ در رتبه اول قرار گرفته است.

جدول ۵. آزمون فریدمن و رتبه بندی توسعه از عملکرد دهیاران

میانگین رتبه	میانگین رتبه‌ای کل جامعه	مؤلفه
۳	۲۶۱	اجتماعی قبل از تشکیل دهیاری
۲	۴۹۶	اجتماعی بعد از تشکیل دهیاری
۴	۱۹۹	زیست محیطی - کالبدی قبل از تشکیل دهیاری
۱	۵۱۲	زیست محیطی - کالبدی بعد از تشکیل دهیاری
-	۹۳۰۷۰	آماره فریدمن
-	۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۶. بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی عملکرد دهیاران در توسعه اجتماعی و کالبدی روستاهای دهستان استرآباد شمالی شهرستان گرگان بوده است. نخست، به بررسی میزان عملکرد دهیاران در توسعه اجتماعی و کالبدی روستاها در دوره قبل و بعد پرداختیم و به این نتیجه رسیدیم که میزان توسعه اجتماعی و کالبدی روستاها قبل از مشارکت و عملکرد دهیاران پایین‌تر از حد متوسط بوده و بعد از مشارکت میزان توسعه بیش از حد متوسط بوده است که بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران بیشترین میزان توسعه در بعد کالبدی و بعد از آن در بعد اجتماعی بوده است. و نتایج جدول (۶)، همچنین نشان می‌دهد که گویه‌های هر دو شاخص اجتماعی و کالبدی - زیست محیطی با ضریب معنی‌داری ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. بنابراین، رابطه‌ی معنی‌داری بین عملکرد دهیاران و میزان توسعه اجتماعی و کالبدی وجود دارد.

جدول ۶. آزمون تی زوجی برای معنی‌داری بین عملکرد دهیاران و میزان توسعه روستاها

P	انحراف معیار	T	میانگین	متغیرها	شاخص‌ها
۰۰۰۰	۶۷۲۴۲	-۳۲۳۲۶	۱۷۹۵۲	توسعه قبل از عملکرد و مشارکت دهیاری	عملکرد اجتماعی
			۳۲۹۵۲	توسعه بعد از عملکرد و مشارکت دهیاری	
			۳۲۳۸۱	رضایت بعد از تشکیل دهیاری	
۰۰۰۰	۷۴۴۹۴	-۳۸۷۲	۱۴۰۹۵	توسعه قبل از عملکرد و مشارکت دهیاری	عملکرد کالبدی - محیطی
			۳۴۰۰۰	توسعه بعد از عملکرد و مشارکت دهیاری	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در نهایت بر اساس جدول (۷)، بیشترین رتبه میانگین مربوط به مؤلفه کالبدی در بعد از مشارکت و عملکرد دهیاران با ۵/۱۲ درصد می‌باشد. و نتیجه کلی نشان می‌دهد که بیشتری میزان توسعه روستاها مربوط به مؤلفه کالبدی - زیست محیطی است.

جدول ۷. آزمون فریدمن و رتبه بندی توسعه از عملکرد دهیاران

میانگین رتبه	میانگین رتبه‌ای کل جامعه	مؤلفه
۳	۲۶۱	اجتماعی قبل از تشکیل دهیاری
۲	۴۹۶	اجتماعی بعد از تشکیل دهیاری
۴	۱۹۹	زیست‌محیطی - کالبدی قبل از تشکیل دهیاری
۱	۵۱۲	زیست‌محیطی - کالبدی بعد از تشکیل دهیاری
-	۹۳۰۷۰	آماره فریدمن
-	۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در کل برای ارتقاء عملکرد دهیاران در فرآیند مدیریت و توسعه روستایی می‌توان موارد ذیل را پیشنهاد کرد:

- پشتیبانی مردم: اگر رضایت‌مندی و پشتیبانی مردم نباشد، دولت هر قدر سرمایه‌گذاری کند، نهاد دهیاری پایدار نمی‌ماند، چون پذیرش مردمی نداشته است.
- برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و بلندمدت و همچنین تهیه بروشورها و کاتالوگ‌ها و کتاب و غیره برای بالا بردن کارایی دهیاران در توسعه روستایی امکانپذیر باشد.
- محدودیت‌های منابع مالی دهیاری‌ها برای انجام امور محوله، یکی از عوامل اصلی محدودیت‌ها و مشکلات در انجام وظایف دهیاری می‌باشد. بنابراین در این زمینه مساعدت مالی از طرف دولت، اخذ عوارض در قبال ارائه خدمات عمومی، استفاده از تسهیلات مالی بانک‌ها و مشارکت مردمی در جهت برطرف کردن این مشکل اقدام نمایند.
- استفاده بیشتر از متخصصین واقعی در امر مدیریت روستایی، ارتباط نزدیکتر مسئولین و طراحان دهیاری با مناطق روستایی، آموزش دهیاران و اعضای شورا در زمینه‌های مختلف، ارتباط دهیاران روستاهای مختلف برای درک متقابل و همفکری و همکاری بیشتر، استفاده از تجربیات بزرگان و ریش سفیدان روستا در زمینه مدیریت روستایی، لزوم تشویق دهیاری‌های موفق و درجه بندی آن‌ها بر اساس میزان موفقیت هر کدام از آن‌ها.

۷. منابع

۱. بخشداری گرگان، ۱۳۹۱. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر گرگان، استان گلستان.
۲. تقدیسی، احمد، صیدایی، سیداسکندر و سوری، فرشاد، ۱۳۹۰، ارزیابی و تحلیل میزان رضایت‌مندی مردم نسبت به عملکرد کالبدی-زیست محیطی دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش کونانی شهرستان کوهدشت)، چکیده اولین مقالات همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه مشهد.
۳. چوبچیان، شهلا، کلانتری، خلیل و شعبانعلی فمی، حسین، ۱۳۸۶، عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاری‌های استان گیلان، فصل‌نامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲.
۴. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات قومس، تهران.
۵. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و همکاران، ۱۳۸۶، نگرش نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، فصل‌نامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲.

۶. فراهانی، حسین و رستمخانی، احمد، ۱۳۹۰، بررسی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده)، چکیده مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.
۷. فیروزنیا، قدیر و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، ۱۳۸۲، جایگاه روستادر فرآیند توسعه ملی از دیدگاه صاحب‌نظران، انتشارات مؤسسه توسعه روستایی ایران، تهران.
۸. قدیری معصوم، مجتبی و ریاحی، وحید، ۱۳۸۳، بررسی محورهای وچالش‌های مدیریت روستایی در ایران، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۴، شماره ۵.
۹. مرکز بهداشت شهرستان گرگان، ۱۳۹۱، حوزه آمار جمعیت شهرستان گرگان.
۱۰. مهدوی، مسعود و نجفی کانی، علی اکبر، ۱۳۸۴، تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران، نمونه موردی: دهیاری‌های استان آذربایجان غربی، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۳.
۱۱. نائیجی، مصطفی، ۱۳۸۸، نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی (نمونه موردی: دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی تهران.
۱۲. نعمتی، مرتضی و سیدعلی بدری، ۱۳۸۶، ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی، مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ استان گلستان، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۹.
13. Holand, J., Burian, M. and dixey, I., 2003, **Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural**, paper no 12.
14. Sayd, J., 2000, **Role of local communities and institutions in integrated Rural developmentt**, Ministry of Jihad for Tehran.

